

НАУКАТА В БЪЛГАРИЯ В НАЧАЛОТО НА 21 ВЕК. АНАЛИЗ
Презентация на научна разработка на Управителния съвет на БАН
чл.-кор. Атанас Атанасов – Зам. председател на БАН

Уважаеми дами и господа,

Целта на настоящата среща с вас е да ви представим една новоизлязла публикация на Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“ със заглавие „Наука в България в началото на 21 век. Анализ“.

Ще започна с твърдението, че такъв обстоен, задълбочен и цялостен анализ до този момент у нас не е правен. Става дума за адекватен анализ на състоянието на науката на национално равнище като цяло и на организациите, в които тя се осъществява, за качеството на научните изследвания в страната и резултатите от тях, за проблемите на българската наука и на нейното място в международната научноизследователска интеграция.

Липсата на такъв анализ безспорно поставя българската наука в недобра светлина не само у нас, но и в чужбина. Така се дава възможност да се разпространява неточна информация и погрешни изводи за науката в България.

Липсата на адекватен анализ за науката е важна причина да не се стигне до изработването на национална стратегия за развитие на науката и научните изследвания в България в краткосрочна, средносрочна и дългосрочна перспектива. Очевидно е, че не можеш да чертаеш стратегия за бъдещето, без да познаваш задълбочено и цялостно реалностите и проблемите на настоящето. Или както по други поводи казва Председателят на Академията академик Никола Съботинов: „Не можеш да влезеш в бой, без да познаваш противника“.

И още нещо. В условията на пазарна икономика липсата на адекватен анализ за науката означава да харчиш пари и да губиш средства, защото се финансират структури без научен капацитет, които не допринасят за икономическия и социален просперитет на страната.

Вече живеем в началото на 21 век. Отново ще използвам думите на акад. Никола Съботинов, който посочва в предговора към книгата: „Време е всички институции, от които зависи развитието на българската наука, да заговорят на един език и да обединят усилия за движение в една посока. Защото ако заложи на научния си потенциал и го използва ефективно, България има шанс да бъде равностоен партньор в европейското семейство“.

Уважаеми дами и господа,

Представеният анализ включва основните проблеми, които са свързани със състоянието и развитието на науката в България. В него са използвани наличните данни от официални информационни източници — национални и чуждестранни: Националният статистически институт (НСИ), Евростат, база данни на Thompson Science Citation Index (ESI), специализирани информационни издания, правителствени документи и други.

Сега бих искал да посоча някои основни числа и интерпретации, даващи отговор на въпроса кой кой е в науката в България. И тъй като не сме сами на този свят, ще започна от Европа.

В ЕС има 3 основни типа структури, в които се провеждат научни изследвания:

- Изследователски институти и организации;
- Висши училища (университети);
- Индустиални и ведомствени изследователски институти.

Няма единен модел за организацията и структурата на трите вида институции, в които се осъществяват научни изследвания. Вариантите са много различни, според традициите и спецификата на всяка държава.

В ЕС около 35% от научните изследвания се провеждат в университетите. Останалите са в изследователските организации и институти и в индустриалните изследователски сектори.

В ЕС се води статистика за 769 публични организации, предназначени за научни изследвания, в България има две по-големи организации — Българската академия на науките (БАН) и Селскостопанската академия (ССА).

Във всички европейски страни научните организации се финансират основно от държавата — средно 80% от бюджетите им идват от държавна субсидия и 20% от собствени приходи от проектно финансиране (договори), продажби на научен продукт, дарения и др. В БАН и ССА близо 50-60% от бюджета е от субсидия (за институционална издръжка), а останалото е от проекти за научни изследвания.

В България, по данни на НСИ, през 2007 г. има 493 организации, провеждащи научни изследвания. От тях 264 са в сектора на предприятията, 147 в държавния сектор, 58 в сектора на висшето образование и 14 в сектора на нетърговските организации.

В България БАН е най-голямата научна организация, като в момента в нея има 69 научни звена (институти и лаборатории), които след реформата ще се намалят наполовина. За сравнение с други страни в Европа — Чехия, Полша, Унгария, Румъния, Словакия, Австрия, Германия, Франция, Италия, Испания — в техните академии и сродни институции броят на институтите варира между 50-80 и повече (Испания 143, Италия 107, Австрия 65, само в Холандия са 17).

В ССА има 24 института. В 6-7 университета (от 42) се създава научна продукция, призната в международен план, а именно: в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Медицинския университет — София, Химикотехнологичния и металургичен университет — София, Бургаския университет „Проф. Асен Златаров“, Техническият университет — София, Русенския университет „Ангел Кънчев“.

В индустриалния сектор (предприятия) има 264 научни организации. Но тук за научна организация се смята всяко звено, в което има дори 1 човек, занимаващ се през съответната година с изследователска или развойна дейност.

В книгата има раздел за финансиране на науката в България. Дадени са много данни в динамика и в сравнителен план с други страни, но навсякъде стоим на последните или последното място с незавидните 0,48% от БВП, а за 2010 г. този дял намалява на 0,30%.

В България структурата на икономиката предопределя ниския процент на участие на бизнеса във финансирането и реализирането на научна продукция. През 2007 г. в страната има (без банките) 282615 предприятия, от които около 90% са микрофирми с персонал до 10 души, малки предприятия около 9% (с персонал до 49 души), средни предприятия около 1% (с персонал 50 до 100 души) и големи предприятия едва 0,3% (с персонал от 100 до 500 души).

По данни на Евростат едва 16% от предприятията ползват иновации (на 6 предприятия 1).

България силно изостава по броя на заетите с наука и иновации. В ЕС средно на 1000 работещи 13 са заети в отрасъл „Наука и развитие”, у нас — 3-ма.

По отношение на научната продукция, България се намира на 45-то място в света, сред класираните 144 страни. По брой цитирания на научни трудове, нормирани за 1 милион население, България е на 39-то място.

По научни институции публикационната активност в България изглежда така: на БАН се пада 54% от научната продукция на страната, на Софийския университет „Св. Климент Охридски” — 17%, на Медицинския университет — София — 10%, на Химикотехнологичния и металургичен университет — 5%. Останалите университети са под 1% (от класирани 24 университета).

В книгата са поместени по-нататък разнообразни данни за участието на българската наука в европейското и световното изследователско пространство, за патентната дейност, за обучението на кадрите в науката (докторантурата) — тук ще посоча само, че най-много докторанти се обучават в БАН и СУ — по 700 души в двете институции.

Накрая книгата завършва с анализ на представите и отношението на българските граждани по въпроса за науката и научните изследвания в България. Общият извод, който се налага от данните е, че българинът продължава да запазва уважение към науката и да бъде оптимист в надеждите и очакванията си към нея. Тя се възприема като най-важен фактор за просперитета и подобрявания на качеството на живота в страната. Дори и днес, в условията на криза и финансови затруднения, българинът продължава да се гордее със своите учени и техните научни постижения.

Уважаеми дами и господа,

Тази книга ще бъде полезна за много хора в страната:

- За политиците, депутатите и управляващите;
- За учените — изследователи и преподаватели;
- За бизнесмените, които искат да инвестират в науката и иновациите;
- За младите хора, които ще реализират бъдещето на България.

И накрая за авторите.

Книгата е колективно дело на много хора и институти в Академията. Една част от тях положиха усилия да наберат и систематизират данните от многобройните информационни източници (национални и чуждестранни). Други, с богат аналитичен опит в областта на науката и научните изследвания, продължиха с осмисляне и интегриране на богатата информация. Накрая изпълнителният ръководен орган на БАН — Управителният съвет обстойно обсъди направената разработка и застана зад нея. Затова в книгата е отбелязано: „Анализът е обсъден на заседание на УС на БАН”. Така учените в БАН за пореден път показват, че за тях е важен резултатът от тяхната дейност в научната организация, създава среда и атмосфера за професионалната им реализация.

Презентацията се е състояла на 12 февруари 2010 г.